

รูปแบบการทำสามัคคีธรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
ของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด*

The Model of The Samicikamma (the Proper Act of
Respect) According to Theravada Buddhist Philosophy of
Monks in Roi Et Province

พระประวิทย์ โกสโล (ฝ่ายทะเลสาบ), โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และพระมหาใจสิงห์ สิริธมโม (เถื่อนศรี)

Phra Parwith Gosalo (Faithasang), Sowit Bamrungphak

and Phramaha Jaising Siridhammo (Thuansri)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Parwith23@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสามัคคีธรรม 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับสามัคคีธรรม และ 3) วิเคราะห์รูปแบบการทำสามัคคีธรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดรวมจำนวน 15 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดเกี่ยวกับสามัคคีธรรม เป็นแนวคิดที่สะท้อนถึงอาจารย์วัตรสำคัญของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมุ่งเน้นความกตัญญูต่อกัน การเคารพลำดับพรรษา และการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในคณะสงฆ์

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับสามัคคีธรรม ประกอบด้วย 1) หลักการวัตรธรรม 6 ที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความเคารพอ่อนน้อมต่อกัน 2) หลักกตัญญูต่อกัน ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะของสัตบุรุษ การแสดงออกถึงความกตัญญูย่อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญ และ 3) หลักสาราณียธรรม เป็นธรรมที่ก่อ

*ได้รับบทความ: 19 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 13 มิถุนายน 2568; ตอรับตีพิมพ์: 28 มิถุนายน 2568

Received: February 19, 2025; Revised: June 13, 2025; Accepted: June 28, 2025

ให้เกิดความระลึกถึงกันด้วยเมตตา ปราศจากการวิวาท ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามัคคีในหมู่สงฆ์

3. รูปแบบการทำสามีจิกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การทำสามีจิกรรมแบบขอขมาโทษนอกอุโบสถ มักเกิดขึ้นระหว่างพระภิกษุหรือสามเณรที่มีเหตุขัดข้องหมองใจกัน เพื่อแสดงความสำนึกผิดและขอขมา และ 2) การทำสามีจิกรรมแบบถวายสักการะ มักเกิดขึ้นในโอกาสสำคัญ เช่น เข้าพรรษา เพื่อแสดงความเคารพต่อพระอุปัชฌาย์หรือครูอาจารย์ ถือเป็นอาจริยวัตรที่สะท้อนถึงความกตัญญูตเวที การยึดถือลำดับพรรษา และเป็นกลไกสำคัญในการรักษาวินัยและความกลมเกลียวภายในคณะสงฆ์

คำสำคัญ: รูปแบบการทำสามีจิกรรม; พุทธปรัชญาเถรวาท; พระสงฆ์

Abstract

This research aimed to: 1) study the theoretical concepts related to Samijikamma (reconciliation ritual), 2) examine the principles of Theravāda Buddhist philosophy concerning Samijikamma, and 3) analyze the patterns of Samijikamma practices in accordance with Theravāda Buddhist philosophy among monks in Roi Et Province. This was a qualitative research using in-depth interview as the primary data collection tool. Key informants included 15 individuals comprising Buddhist monks, scholars, and ritual experts in Roi Et Province. Data were analyzed using inductive descriptive analysis.

The research findings revealed that:

1. Theoretical concepts regarding Samijikamma emphasize its role as a significant monastic practice in Theravāda Buddhism, reflecting gratitude, seniority-based respect, and the maintenance of harmony within the monastic community.

2. The relevant principles of Theravāda Buddhist philosophy include: 1) The Six Principles of Reverence (Kāravī-dhamma), which promote mutual respect among monks, 2) The principle of gratitude, regarded as a hallmark of virtuous individuals, where the expression of gratitude leads to personal well-being and prosperity, and 3) The principle of Sāraṇīya-dhamma (the six principles of cordiality), which fosters mutual remembrance with respect, non-conflict, unity, and communal harmony.

3. The patterns of Samijikamma among monks in Roi Et can be classified into two main forms: 1. Samijikamma as an act of apology conducted outside the Uposatha Hall, typically performed between monks or novices who have experienced interpersonal tension or conflict, expressing remorse and seeking forgiveness; 2. Samijikamma as an act of homage, often practiced on important occasions such as the beginning of the Rains Retreat (Vassa), to pay respect to preceptors and teachers. This form is considered a key ceremonial practice reflecting gratitude, respect for seniority, and serving as a mechanism for maintaining discipline and unity within the Sangha.

Keywords: Forms of Samijikamma; Theravāda Buddhist Philosophy; Monastic Community

1. บทนำ

สมัยพุทธกาลการปรากฏการที่แสดงหลักฐานถึงการแสดงออกถึงความมูทิตา จากเหตุการณ์เมื่อครั้งเจ้าชายสิทธัตถะออกมหาภิเนษกรมณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 886) จนกระทั่งทรงเจริญमानบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีปรากฏการณ์ของการแสดงมูทิตาต่อพระพุทธรูปเจ้าตั้งความว่า “ขณะนั้น อัครรรยก็บังเกิด มีพื้นมหาปฐพีอันกว้างใหญ่ก็หวั่นไหว พลุกพล่านที่ทั้งหลายก็ผลิดดอกออกช่อกงามตระการตา เทพเจ้าทุกชั้นฟ้าก็แซ่ซ้องสาธุการ โปรยปรายบุพผามาลัยทำการสักการบูชา เปล่งวาทจาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก ด้วยปิตินดีเป็นอัครรรยที่ไม่เคยมีในกาลก่อน ความสำคัญของการทำสามีจิกรรมในสังคัมพระพุทธรูปศาสนา ประกอบด้วย พุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายบรรพชิต (ภิกษุ ภิกษุณี) และฝ่ายคฤหัสถ์ (อุบาสก อุบาสิกา) ความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายนี้ดำรงอยู่บนพื้นฐานของความเคารพซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในหมู่พุทธบริษัทนั้น เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า คฤหัสถ์ควรแสดงความเคารพต่อพระภิกษุสงฆ์ ส่วนในหมู่พระสงฆ์เอง การแสดงความเคารพกันภายในจะพิจารณาตามลำดับพรรษา หรืออายุแห่งสมาธิภาพในหมู่สงฆ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541) สำหรับฝ่ายคฤหัสถ์ การให้ความเคารพต่อกันพิจารณาจากชาติวุฒิและวัยวุฒิ แต่ในหมู่พระสงฆ์แล้ว ลำดับการบวชถือเป็นเกณฑ์สำคัญ ภิกษุที่อุปสมบทภายหลังจะต้องให้ความเคารพต่อภิกษุที่บวชก่อนเสมอ ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมที่พระพุทธรูปทรงวางรากฐานไว้ เพื่อส่งเสริมระเบียบวินัยและความกลมเกลียวในหมู่สงฆ์ ดังนั้นการทำสามีจิกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดลำดับความสัมพันธ์ภายในหมู่สงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นการจัดสรรอาสนะอันเลิศ หรือการแบ่งภัตตาหารตามลำดับพรรษา ทั้งนี้เพื่ออรรถาธิบายซึ่งความเรียบร้อย ความเคารพ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้หลักพระธรรมวินัย

ในอดีต การทำสามีจิกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตพระสงฆ์ที่ปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด และถือเป็นวิธีการเรียนรู้และสืบทอดธรรมวินัยจากรุ่นสู่รุ่น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสังคมไทยและคณะสงฆ์กำลัง

เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีการปฏิบัติและการแสดงออกทางจริยวัตรของพระสงฆ์ รวมถึงการทำสมาธิกรรมด้วย ทำให้บางพื้นที่อาจมีการลดทอนความสำคัญหรือการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทอย่างเคร่งครัด สมาธิกรรมเป็นการแสดงความเคารพตามธรรมเนียมของพระ-เณร ในระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย เช่น ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวินัย ระหว่างอาจารย์กับอันเตวาสิก หรือ ระหว่างผู้แก่พรรษากับผู้อ่อนพรรษาว่าสมาธิกรรม คือ การแสดงความเคารพที่ผู้น้อยจะพึงกระทำต่อผู้ใหญ่ ได้แก่ การลูกรับ การกราบไหว้ในโอกาสต่างๆ เช่น พระผู้น้อยจะแสดงธรรมในที่ซึ่งมีพระผู้ใหญ่อยู่ด้วยในเวลานั้นจึงต้องควรกระทำ สมาธิกรรม ต่อท่านก่อนด้วยการกราบไหว้และขออนุญาต พระผู้น้อยแต่มีสมณศักดิ์สูงกว่าเมื่อจะขึ้นสู่อาสนะในงานซึ่งต้องนั่งตามลำดับสมณศักดิ์ ก็ทำ สมาธิกรรม ต่อพระผู้ใหญ่ที่สมณศักดิ์ต่ำกว่าก่อนด้วยการไหว้และขออนุญาต เป็นต้น สมาธิกรรม มิได้จำกัดเฉพาะในหมู่พระภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้แต่ชาวบ้านก็สามารถทำ สมาธิกรรมต่อกันและกันได้โดยยึดหลักเดียวกัน “ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยธรรม ควรทำสมาธิกรรมด้วยหัวใจ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554, หน้า 22)

การแสดงออกซึ่งมุทิตาจิต นั้นมิใช่หมายถึงการนำสักการะไปถวาย การนำกระเช้าดอกไม้ไปให้ การเลี้ยงกันหรือการกล่าวอวยพรกันเท่านั้น มุทิตาที่แท้จริงมุทิตานั้น จะต้องเริ่มต้นเกิดที่จิตใจก่อน (สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์, 2558) คนที่ทำให้จิตเกิดมุทิตาได้ จึงเป็นบุคคลพิเศษที่ยกระดับจิตใจให้สูงกว่าคนธรรมดาสามัญได้แล้ว เป็นคนเปิดใจกว้าง ยอมรับความดีของผู้อื่นและพร้อมเสมอที่จะแสดงความชื่นชมยินดีด้วยเมื่อผู้อื่นได้ดี ผู้ทำได้ดังนี้ท่านว่าเป็นผู้ยกระดับจิตใจถึงขั้นระดับเป็นพระพรหม เพราะมุทิตาจิตนั้นเป็น “พรหมธรรม” หรือ “พรหมวิหารธรรม” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 10) ทำให้เกิดเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการปฏิบัติตนต่อเพื่อนมนุษย์โดยชอบ ซึ่งก็คือ หลักพรหมวิหาร 4

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาอันยาวนาน และมีคณะสงฆ์ที่ดำรงจริยวัตรตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเข้มงวด (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด, 2563) อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับ รูปแบบการทำสมาธิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในบริบทของพระสงฆ์ในจังหวัดนี้เป็นอย่างเป็นระบบ การศึกษานี้จึงมีความสำคัญในการ วิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการทำสมาธิกรรม ที่สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท รวมถึงเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาการปฏิบัติสมาธิกรรมให้คงอยู่ในสังคมสงฆ์ไทยอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีคามจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำสมาธิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อนำรูปแบบการทำสมาธิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมาเผยแพร่ให้กับสังคมปัจจุบัน เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข อยู่ร่วมกันโดยสันติ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสามิจิกรรม
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับสามิจิกรรม
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการทำสามิจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลหลักฐานจากพระไตรปิฎก ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกำหนดประเด็นตามวัตถุประสงค์รอบแนวคิดและนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อนำไปใช้ในการสร้างเป็นคำถามในแบบสัมภาษณ์

2. ศึกษาเอกสารอื่นๆ เช่น คัมภีร์ต่างๆ วารสาร บทความ วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ ตลอดจนผลงานทางวิชาการของท่านผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนา

3. สร้างแบบสัมภาษณ์โดยประยุกต์จากความหมาย รายละเอียดจากเอกสารและงานวิจัยที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับตัวแปรมาเขียนข้อคำถามขึ้น

4. ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์มาถ่วงถ่วง ปรับปรุง และจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) สำหรับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 15 รูป/คน ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยพระเถระ ผู้นำชุมชนสงฆ์ และผู้มีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติสามิจิกรรม จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์ที่ได้ออกแบบไว้ พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงพัฒนาเนื้อหาและผลการวิจัย จนได้บทสรุปที่มีความถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำสามิจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการทำสามิจิกรรม การทำสามิจิกรรมสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักธรรมเรื่อง ความกตัญญูทุกตเวที ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้ประพฤติธรรม ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่สะท้อนถึงความเป็น “คนดี” ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา และเป็นสิ่งที่พึงปลูกฝังในทุกกระดับของสังคม เนื่องจากผู้ที่มีจิตสำนึกรู้คุณของผู้อื่นย่อมนำตนเองไปสู่หนทางแห่งความเจริญและความสุข

ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม ความกตัญญูในเชิงพุทธธรรม เริ่มต้นจากการรู้คุณและแสดงออกซึ่งความเคารพต่อผู้มีพระคุณ เช่น มารดา บิดา ผู้ซึ่งเปรียบได้กับพระพรหมของบุตร เป็นทวดตา เป็นบูรพาจารย์ และเป็นพระอรหันต์ในเรือนของตน ตลอดจนขยายไปสู่ความกตัญญูต่อสัตว์และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสมดุลและยั่งยืน คำว่า “ความกตัญญู” หมายถึง ความตระหนักรู้ในพระคุณของบุคคล สัตว์ หรือสิ่งแวดลอมที่มีผลต่อชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วน “ความกตเวที” หมายถึง การแสดงออกซึ่งการตอบแทนบุญคุณหรือการสนองคุณผู้มีพระคุณ อันเป็นรูปธรรมของการรู้คุณในระดับจิตใจและพฤติกรรม ตามแนวคำสอนในพุทธศาสนา ความกตัญญูกตเวทีจัดอยู่ในหมวดธรรมะชั้นสูง เป็น มงคลอันสูงสุด ที่บุคคลพึงมี โดยเฉพาะในบริบทของ “สัตบุรุษ” หรือผู้ประเสริฐ ซึ่งถือว่าเกิดมาเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น มีความมุ่งหมายในการเกื้อกูลและนำพาความสุขแก่คนหมู่มาก สัตบุรุษจะเป็นผู้รู้คุณของบุคคลอื่น และมุ่งแสวงหาโอกาสในการตอบแทนโดยไม่ยึดติดในผลตอบแทนหรือความคาดหวังส่วนตน บุคคลที่ดำรงตนด้วยจิตสำนึกในบุญคุณของผู้อื่นและมีเจตนาตอบแทนคุณนั้น เป็นผู้เกื้อหนุนสังคมด้วยหลักเมตตาและกรุณา การกระทำในลักษณะนี้ย่อมนำมาซึ่งสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ขาดจิตสำนึกในความกตัญญู มักเป็นผู้ไม่ควรถูกหา และอาจเป็นต้นเหตุของความเสื่อมเสีย ความแตกร้าง และภัยพิบัติต่อทั้งตนเองและสังคมโดยรวม

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับสามัคคีธรรม ประกอบด้วย 1) หลักการวะ (Reverence) ในพุทธปรัชญาเถรวาท หลักการวะหมายถึงความเคารพอย่างลึกซึ้งซึ่งต่อบุคคลหรือสิ่งซึ่งควรให้ความสำคัญ โดยประกอบด้วยการให้ความเอาใจใส่ การปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ และความจริงจั่งอย่างหนักแน่นต่อวัตถุแห่งความเคารพนี้ รวมทั้งการเห็นคุณค่าและความสำคัญอย่างแท้จริง การวะจึงไม่ใช่เพียงแค่ความรู้สึก แต่เป็นการแสดงออกอย่างจริงใจด้วยการกระทำที่เหมาะสมตามความหมายของคำว่า reverence, esteem, attention และ appreciative action 2) หลักการอารีธรรม (Sāraṇīya-dhamma) การอารีธรรมในพุทธปรัชญาเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยเน้นการสร้างความรู้สึกร่วมระลึกถึงกันด้วยความเมตตา (mettā) ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดีงามและยั่งยืนทั้งในระดับครอบครัว สังคม และชุมชน ความเมตตาตามหลักนี้ช่วยทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจกันในหมู่มนุษย์ และ 3) หลักกตัญญู (Gratitude and Dutifulness) กตัญญูถือเป็นเครื่องหมายของผู้ที่ประพฤติดีตามหลักธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญา เถรวาทเน้นย้ำถึงความสำคัญของการตอบแทนคุณ (กตเวที) ต่อผู้มีพระคุณ ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่เคยให้ความเมตตาและช่วยเหลือในทางใดทางหนึ่ง การแสดงกตัญญูไม่เพียงแต่เป็นการยืนยันการทำความดีเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและสร้างสังคมที่เต็มไปด้วยความเคารพและความรับผิดชอบซึ่งกันและกัน

3. รูปแบบการทำสมาธิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นเหมาะสมอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางศาสนาในท้องถิ่น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบหลัก คือ 1) การทำสมาธิกรรมแบบขอขมาโทษ 2) การทำสมาธิกรรมแบบถวายสักการะ รูปแบบทั้งสองนี้ส่งเสริมคุณค่าของความเมตตา ความกตัญญู และความเคารพ ซึ่งเป็นแกนกลางของพุทธปรัชญาเถรวาท และช่วยลดความอิจฉาริษยา ความขัดแย้ง รวมถึงการเอาเปรียบในสังคม นอกจากนี้ยังส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจและความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ส่งผลให้สังคมในจังหวัดร้อยเอ็ดเกิดความสงบสุข สามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการทำสมาธิกรรมดังกล่าวจึงเป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดและรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในชุมชน พร้อมทั้งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างยั่งยืน

4. องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการทำสมาธิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีความสำคัญในหมู่พระสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความเคารพ ให้อภัย และขอขมาซึ่งกันและกัน อันเป็นการส่งเสริมความสามัคคีและความสงบสุขภายในหมู่คณะ ไม่ว่าจะเกิดเหตุแห่งความบาดหมางกันหรือไม่ก็ตาม การทำสมาธิกรรมจะกระทำในวาระที่เหมาะสม โดยเฉพาะในวันเข้าพรรษา ซึ่งถือเป็นโอกาสสำคัญที่ภิกษุและสามเณรในวัดเดียวกันพึงกระทำสมาธิกรรมต่อกัน โดยจัดลำดับตามอาวุโส ตั้งแต่พระผู้มีพรรษามากที่สุด ไปจนถึงสามเณรอ่อนพรรษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและส่งเสริมความกลมเกลียวในหมู่สงฆ์ ในบางวัดนิยมกระทำสมาธิกรรมภายหลังการเจริญพระพุทธมนต์ในวันเข้าพรรษา ก่อนออกจากอุโบสถ แม้ว่าจะไม่เป็นไปตามลำดับพิธีเดิมก็ถือว่าไม่ผิด โดยเฉพาะกรณีที่มีจำนวนพระภิกษุและสามเณรไม่มาก ก็สามารถจัดให้ทำร่วมกันภายในอุโบสถในวันเดียวให้แล้วเสร็จ สำหรับวัดที่มีพระภิกษุและสามเณรจำนวนมาก อาจกำหนดให้กระทำสมาธิกรรมเฉพาะกับพระเถระที่มีพรรษาเกินสิบภายในอุโบสถก่อน ส่วนที่เหลือสามารถกระทำต่อกันตามกุฎิตามความเหมาะสม การกระทำในอุโบสถถือเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อผู้อาวุโส ความสมัคสมาน และระเบียบวินัยของคณะสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรม

จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการทำสมาธิกรรมดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิด SPIR Model ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนบทบาทของสมาธิกรรมใน 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) S = Spiritual Discipline (วินัยทางจิตวิญญาณ) หมายถึง การดำรงตนในหลักธรรมและวินัยของพระภิกษุ ปฏิบัติตามจริยวัตรอย่างถูกต้อง และรักษาสัมมาปฏิบัติภายในหมู่คณะ 2) P = Peaceful Interaction (ปฏิสัมพันธ์แห่งสันติภาพ) หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ภายในคณะสงฆ์อย่างสงบสุข ด้วยการเคารพซึ่งกันและกัน ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความสามัคคี 3) I = Integrity in Monastic Life (ความซื่อตรงในวิถีสมณะ) หมายถึง การดำรงตนด้วยความซื่อตรง มีความกตัญญูทุกเวที และยึดมั่นในคุณค่าทางศีลธรรม และ 4) R = Ritualistic Harmony (ความสมานฉันท์ผ่านพิธีกรรม) หมายถึง การดำรงรักษารูปแบบและขั้นตอน

ของพิธีกรรมสามิจิกรรมตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในคณะสงฆ์

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำสามิจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. สามิจิกรรมกับการส่งเสริมความสามัคคีในหมู่สงฆ์ การทำสามิจิกรรมสะท้อนถึงความสามัคคีภายในหมู่สงฆ์ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อกันและความร่วมมือร่วมใจกันในการประกอบกิจของสงฆ์ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ 2 ประการ คือ 1) ความพร้อมเพรียงในการปฏิบัติกิจสงฆ์ ซึ่งแสดงถึงความเสียสละ ไม่แก่งแย่งเอาเปรียบกัน 2) ความสุขจากการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น ด้วยอัธยาศัยไมตรี ไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระวิรัตน์ ปภัสสร (ชาวสะอาด) (2561) ที่กล่าวถึง “สังฆสามัคคี” ว่าเป็นการตั้งกายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมด้วยเมตตา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในหมู่สงฆ์

2. สามิจิกรรมในฐานะการแสดงมุทิตาจิต การทำสามิจิกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงมุทิตาจิตในพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการฝึกฝนภายในจิตใจที่แสดงออกภายนอกด้วยการกระทำ เช่น การไหว้ การกล่าวคำขมา และการถวีสักการะ เพื่อสร้างความเข้าใจกันและความสงบสุขภายในหมู่สงฆ์ การพัฒนามุทิตาจิตควรเริ่มจากเมตตาและกรุณา ซึ่งนำไปสู่การมีมุทิตา และควบคุมด้วยอุเบกขา เป็นไปตามหลักพรหมวิหารธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของดุษฎี ไชโยธา (2543) และพระธรรมกิตติวงศ์ (2541) ที่กล่าวถึงมุทิตาว่าเป็นคุณธรรมที่ขจัดความอิจฉาริษยา และส่งเสริมความสุขใจ ความสดชื่น และความเป็นที่รักในสังคม

3. ความสัมพันธ์ของสามิจิกรรมกับหลักสาราณียธรรม สามิจิกรรมมีความเชื่อมโยงกับหลักสาราณียธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวในหมู่สงฆ์ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ 1) เมตตาทายกรรม: ช่วยเหลือเกื้อกูลโดยไม่หวังผลตอบแทน 2) เมตตาตวจิกรรม: การพูดจาสุภาพเปิดโอกาสให้แสดงความเห็น และแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยเหตุผล และ 3) เมตตาโมกกรรม: ความคิดเมตตาเอื้อเฟื้อ เห็นคุณค่าของความแตกต่าง สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระสมุห์สันติ สุจิณฺโณ (พรหมสงฆ์) (2567) ที่เน้น สาราณียธรรมมีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในสังคมสงฆ์

4. การส่งเสริมกตัญญูต่อกันในสังคมสงฆ์และคฤหัสถ์ กตัญญูต่อกันเป็นคุณธรรมพื้นฐานของคนดี ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในสังคมสงฆ์และสังคมคฤหัสถ์ โดยสามารถส่งเสริมได้ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การพักอาศัยกับอุปัชฌาย์ การแสดงความเคารพต่อครูอาจารย์ และการไหว้ครู สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวรรณธาดา ลิ้ม (2560) เสนอแนวทางส่งเสริมกตัญญูต่อกันในสังคมทั้งสองภาคส่วนพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) (2536) และพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541) กล่าวถึงความกตัญญูว่าเป็น “รากฐาน

แห่งคุณธรรม” ที่ส่งเสริมความเจริญงอกงามในชีวิตและสังคม และพระครูธรรมสารโกศล (สมรศักดิ์ ธมมสนธิโก) (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างกตัญญูทศวิถีในการดำเนินชีวิต ตามหลักคัมภีร์พุทธศาสนา พบว่า “การวะ” หรือการแสดงความเคารพ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทศวิถีซึ่งนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การดำเนินชีวิตที่ดียิ่งต้องเริ่มจากการเข้าใจพื้นฐานความเป็นมนุษย์ และยกระดับจิตใจ ด้วยการฝึกฝนจากอุปัชฌาย์ พ่อแม่ และครูบาอาจารย์ ตามลำดับจากปุถุชนไปสู่อริยชน

1.2 การปฏิบัติต่อตนเองควบคู่กับการปฏิบัติต่อส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างยั่งยืน

1.3 การแก้ไขปัญหาควรเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนจิตใจของตนเองก่อน จากนั้นขยายไปสู่การตระหนักรู้ของบุคคลและส่วนรวมในลำดับถัดไป

1.4 การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการเผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้องและแม่นยำ

1.5 ควรมีการกำกับดูแลและควบคุมที่เหมาะสม เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและปกป้ององค์กร ศาสนา ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ จากความเสียหายทั้งในระดับบุคคลและสังคม

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ควรส่งเสริมการวิจัยที่ออกมาเป็นรูปธรรมและประชาสัมพันธ์ตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน บ้าน ราชการ ชุมชน สังคม หรือแม้แต่นำเสนอการเรียนรู้อันเนื่องรูปแบบการทำสามัคคีธรรมในภาคสถานศึกษาเพื่อให้ผู้ที่สนใจได้รับความรู้จากการนำเสนอได้อย่างถูกต้องและชัดเจน

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

3.1 ควรมีกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการทำสามัคคีธรรมอย่างต่อเนื่องทุกปีในทุกพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด

3.2 ควรรายงานผลการดำเนินงานเหล่านี้อย่างเป็นระบบในเชิงเอกสาร และส่งให้เจ้าคณะผู้ปกครองในรูปแบบภาคบังคับเพื่อการติดตามและประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 ควรจัดบรรยายและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการทำสามัคคีธรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในระดับจังหวัด และค่อยๆ ขยายขอบเขตการดำเนินงานไปยังพื้นที่อื่นๆ

3.4 สามารถพัฒนาและจัดกิจกรรมโครงการในโรงเรียน ชุมชน และสังคม เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้นำหลักการดังกล่าวไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

3.5 การติดตามผล ควบคุม และนิเทศโครงการ ควรดำเนินการด้วยวิธีการที่เป็นระบบ เช่น การสอบถาม เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ การสังเกตการณ์ และการเฝ้าติดตามอย่างสม่ำเสมอ

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการประชุมหรือสัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยให้พระผู้นำชุมชน ครูพระสอนศีลธรรม เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ในชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีกิจกรรมเกี่ยวกับสามัคคีธรรม หลักธรรม แนวทางการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติ และนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างจริงจัง

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 5.1 รูปแบบในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของเยาวชนในจังหวัดร้อยเอ็ด
- 5.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของข้าราชการในจังหวัดร้อยเอ็ด
- 5.3 การบูรณาการการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของผู้นำชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำสามัคคีธรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้ได้องค์ความรู้คือ SPIR Model ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยให้ทำความเข้าใจบทบาทของสามัคคีธรรมใน 4 หลัก ดังนี้ 1) S = Spiritual Discipline (วินัยทางจิตวิญญาณ) 2) P = Peaceful Interaction (ปฏิสัมพันธ์แห่งสันติภาพ) 3) I = Integrity in Monastic Life (ความซื่อตรงในวิถีสมณะ) และ 4) R = Ritualistic Harmony (ความสมานฉันท์ผ่านพิธีกรรม) โดยสามารถสรุปเป็นโมเดล ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- दनัย ไชยโยธา. (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พระครูธรรมสารโกศล (สมรศักดิ์ ฌมสนดีโก). (2560). *แนวทางการเสริมสร้างกตัญญูทเวทในการดำเนินชีวิต ตามหลักคัมภีร์พุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานนทิกขุ). (2536). *กตัญญูทเวทที่เป็นเครื่องหมายของคนดี*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2541). *พระในบ้าน*. กรุงเทพฯ: คาชาวรรณการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2541). *ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2542). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระวีรัตน์ ปภัสโร (ชาวสะอาด). (2561). *การส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุห์สันติ สุจิณฺโณ (พรสมงษ์). (2567). *วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักสาราณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ. 2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด. (2563). *รายงานผลการดำเนินงานกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด*. ร้อยเอ็ด: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์. (2558). *ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร.
- สุวรรณฐา ลีม. (2560). *แนวทางส่งเสริมกตัญญูทเวทในสังคมไทย*. (ดุขฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

